

66-4
77

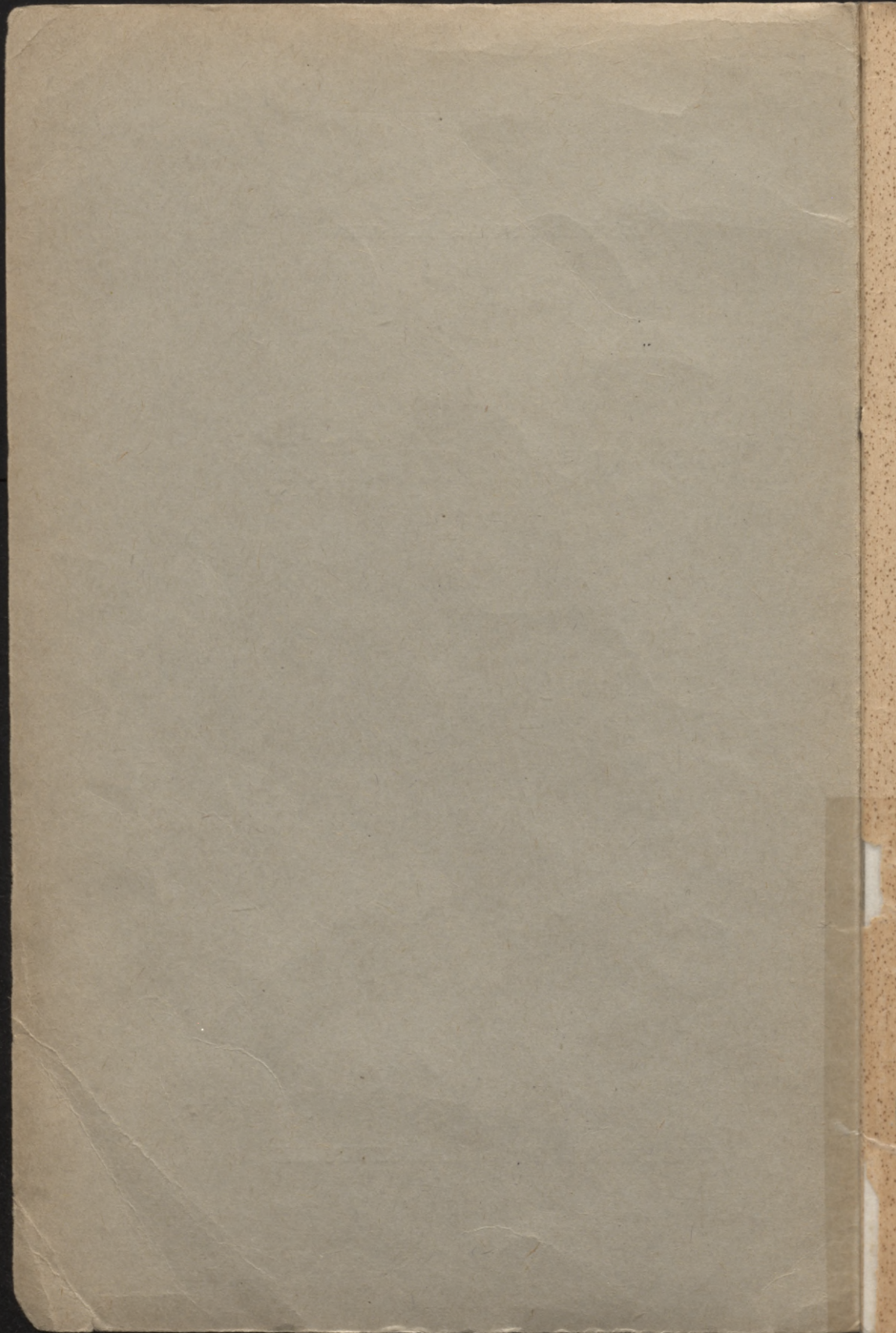
Latv. nod.

Zvērināts advokāts M. Krons

Testamenta izpildītājs

1 9 4 0

TIESLIETU MINISTRIJAS IZDEVUMS

66-4
77

Latv. mod.

L
3

Zvērināts advokāts M. Krons

Testamenta izpildītājs

1 9 4 0

B

Tieslietu Ministrijas Vēstneša
Nr. 1. 1940. g. atsevišķs novilkums.

Ar terminu „testamenta izpildītājs“ apzīmē paša testatora pēdējās gribas izpildīšanai īpaši iecelto personu.

Kaut gan līdzšinējā Latvijas likumdošanā testamenta izpildītāja institutam veltīti plaši noteikumi (it sevišķi 1864. gada civillikumā sevišķs nodalījums, 2453. p. un sek.), tomēr šis instituts praksē nav ieviesies. Turpretim Vakareiropas tiesiskā dzīvē tam ļoti liela nozīme, kas ierosina vietējo un ārzemes tiesību salīdzinošu apskati. Šīs apskates secinājums, ka testamenta izpildītāja institūta principāla konstrukcija in abstracto nav iespējama, bet jautājumi, kas rodas sakarā ar šo institutu, atrisināmi tikai, nosakot testamenta izpildītāja tiesisko stāvokli katras zemes likumdošanā. Šī raksta nolūks, atzīmējot Prezidenta Ulmaņa Civillikumā attiecībā uz testamenta izpildītāja institūta izveidošanu ievestos jauninājumus, norādīt uz minētā institūta nozīmi un pielietošanas iespējamībām praksē.

I. Vēsturisks pārskats.

No apzīmējuma „testamenta izpildītājs“ varētu secināt, ka šis instituts, tāpat kā testaments, cēlies romiešu tiesībās. Īstenībā tomēr klasiskās romiešu tiesības nepazīna īpašu test. izpildītāju, jo testatora rīkojumu izpildīšana bija uzlikta mantiniekam, bez kuŗa iecelšanas testaments nebija iespējams (heredis institutio caput

*) Manuskripts pabeigts 1938. g. novembrī. Pēc tam publicētie raksti — prof. V. Sinaiskis. Testamenta izpildīšana. Jurists. 1939. g. Nr. 3/4 (89/90) lpp. 51—58 un zvēr. adv. pal. L. Rozentāls. Testamenta izpildītājs. 1939. g. (referats zvēr. adv. pal. konf.) — pēc iespējas ievēroti pie korekturas.

testamenti). Ja testators uzdod legataram gādāt par viņa apbedīšanu (D. 31.88.1), vai nodod legataram naudu izdališanai (D. 30.96), vai alimentu izmaksai (D. 34.1.3.) u. t. t., tad tam uzticēja nevis testamenta, bet gan tikai atsevišķu rīkojumu izpildīšanu. Pēcklasiskās romiešu tiesības pazīst rīkojumus labdarīgiem mērķiem, piem., kara gūstekņu izpirkšanai un slimo kopšanai; minēto pēcnāves rīkojumu izpildīšanu vai uzraudzību par to izpildīšanu uzticēja vietējiem bīskapiem vai slimmīcu pārziņiem (C. 1.3.49.2, 3, 4). Principā tomēr visu testatora pēcnāves rīkojumu izpildīšana piekrita viņa mantniekam, kā universalsukcesoram, un trešās personas līdzdalība testamenta izpildīšanā bija lieka (Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, III sēj., 1891. g. izd., 567. § 5. piez.).

Turpretim senās ģermaņu tiesībās, trūkstot romiešu tiesībās izveidotiem universalsukcesijas un testamenta jēdzieniem, uz mantojuma atstājēja mantiniekiem varēja pāriet tikai atsevišķas mantas. Tam, kas vēlējās novērst savas mantas pāreju asinsradiem, vai to trūkuma gadījumā ķēņīnam un tautai, vajadzēja vēl dzīves laikā nodot savu mantu izraudzītai personai, paturot sev mūža lietošanu. Tādā veidā rīcību nāves gadījumam, t. i. mantojuma tiesību darījumu, ietēpa lietu tiesību darījuma formā, piem., langobardu tiesībās Thinx vai Thingatio, franku affatomia. Minētie darījumi sākumā bija līdzīgi adopcijai (in hereditatem adoptare), vēlāk palika tikai lietu tiesību darījums. Vēlākā tiesību attīstībā mantojuma atstājējam piešķīra tiesību nodot savas mantas (gemächte, seelgeräte) pēc sava ieskata. Mantojuma atstājējs uzticēja savai uzticības personai mantu nodošanu destinataram. Šādu uzticības personu vajadzēja izraudzīt, jo ģermaņu tiesības nepazīna vienpusīgu rīkojumu nāves gadījumam. Ar uzticības personas vidutājību nodrošināja pēcnāves rīkojumu izpildīšanu, jo uzticības persona gādāja par to, lai asinsradnieki neaizturētu trešām personām novēlētās mantas. Visos gadījumos uzticības persona ieguva lietu tiesības uz novēlēto mantu, ko tā nodeva tālāk. Tā tad uzticības personas iecel-

šana deva mantojuma atstājējam iespēju rīkoties ar savu mantu pēcnāves gadījumam, kaut arī mantnieka iecelšana nebija iespējama. Uzticības personu, kurai nodeva mantojumu, visbiežāk apzīmēja par „Salmann'u“, arī „seelgeräter“, „legatarius“ etc. Šī instituta pamats ir uzticības (Treuhand) attiecības starp mantojuma atstājēju un „Salmann'u“ (Schweerin, Grundzüge des Deutschen Privatrechts, 1919., lpp. 317, 323).

Tagadējā testamenta izpildītāja instituta saknes meklējamas senģermanu tiesību izveidojumā kanoniskās tiesībās (tā jau Pauli, Abhandlungen aus dem lübischen Recht, III sēj. Das Erbrecht der Blutsfreunde und die Testamente, Lübeck, 1841., lpp. 309; sal. Glöck, Pandekten, XXXIV sēj. 1. d., § 1406^b). Pāvesti jau sen izdeva noteikumus par testamenta izpildīšanu, lai nodrošinātu novēlējumus labdarīgiem mērķiem vai baznīcai par labu, pēc tam, kad kanoniskās tiesības ievēda no romiešu tiesībām patapināto testamenta institutu. „Exsecutores testamenti“ vai „testamentarii“ minēti dažās it sevišķi pāvesta Gregora IX dekretālijās (Corpus juris canonici, II daļa, 3, 16, 17, 19 de testamentis III, 26), kas paredz uzraudzību par testamentu izpildīšanu un citus sevišķus noteikumus, no kuriem izceļas test. izp. institūts modernās tiesībās.

Izveidots kanoniskās tiesībās ar dažādiem nosaukumiem (visbiežāk sastopami: „manufideles“, „testamentarii“ u. c.), test. izp. institūts pārgājis Vakarēiropas ieraduma tiesībās kā Francijā, tā Vācijā un it sevišķi Anglijā. (Par test. izp. instituta izveidošanu dažādās zemēs skat. šī raksta III daļu.) Kanoniskās tiesības uzskatīja test. izp. par mandataru, kāds viedoklis pārņemts arī Francijas ieraduma tiesībās. Anglijas ieraduma tiesībās testamenta izpildītāja, kā uzticības personas, statuss noteikts sakarā ar lietu tiesībās izveidoto „trust'a“ institutu. Vācijas ieraduma tiesībās jau 14. gadu šimtenī pazīstami „āizbildņi ar testamenta izpildīšanas tiesībām“, „provisores testamenti“ vai „vormundere“, vai „mundibordii“, kas dažos novados apstiprināmi no attiecīgās iestādes (Lībekā no maģistrata), ar mantojuma pārvaldes tiesībām testamentā

paredzēto mērķu sasniegšanai (Pauli, loc. cit. 331. lpp.). Tikai vēlāk izveidojās kā atsevišķi institūti: nepilngadīgo un sieviešu aizbildnība, mantojuma masas aizgādība, kā arī testamenta izpildītāja institūts, un pēdējais uzglabāja pazīmes no visiem izveidojumiem, kas minēti augšā (mandats, Treuhand, aizgādība u. t. t.).

Testamenta izpildītāja institūta izveidošana līdzšinējās Latvijas tiesībās dibinājās galvenā kārtā uz ieraduma tiesībām (Bunge, Das Liv- und Estländische Privatrecht, II sēj. (1848), 445. lpp., kas pieved par galveno avotu augšā citēto Pauli darbu; Erdmann, System des Privatrechts, III sēj. (1892), 329. lpp.). 1864. g. civillikumu nodalījumā par testamentu izpildīšanu zem 2453.—2470. pantiem par avotiem norādītas gan romiešu tiesības, gan kanoniskās tiesības, bet avoti pievesti tikai, lai apstiprinātu ieraduma tiesības. Gādība par testamentu izpildīšanu piekrita vispirms test. izpildītājam, izņēmuma gadījumā mantiniekam, ja test. izp. nebūtu iecelts. Gadījumā, ja testators neieceltu test. izp., vai tas atkrītu, un nebūtu arī testamentarā mantinieka, testamentu izpildīšanai iecelams aizgādnieks (1864. g. CL 2453. p., citādi Vidzemē, 2791. p. 2. piez.). Latgales civillikuma (Kriev. lik. kop. X sēj. 1. daļā) 1084. p. paredzēja tikai, ka testamentu izpilda testamentu izpildītāji vai paši mantinieki pēc testatora gribas; sīkāku noteikumu likums neparedzēja, un tos izveidoja tiesu prakse un zinātne.

II. Prezidenta Ulmaņa Civillikuma noteikumi par testamentu izpildītājiem.

Stājoties pie testamentu izpildītāja institūta apskates Latvijas pozitīvā likumdošanā, vispirms jāpiegriežas jautājumam par attiecīgu likumu formulējumu, noskaidrojot pēc tam: testamentu izpildītāja iecelšanas nosacījumus, viņa funkcijas, attiecības ar ieinteresētām personām un iestādēm, atbildību un amata izbeigšanu.

1) Testamentu izpildītāja institūts izveidots Latvijas 1937. gada Prezidenta Ulmaņa Civillikumā, dibinoties uz 1864. g. civil-

likumu augšā minētiem noteikumiem. Valsts tipografijas izdotā Civillikuma salīdzināmā pantu rādītājā, kas dod pārskatu par to, kurī 1937. g. izd. Civillikuma panti atvieto 1864. g. izd. civillikumu pantus, norādīts, ka 1937. g. Civillikuma 616.—631. panti atvieto 1864. g. civillikumu 2453.—2469. pantus, pie kam pēdējo likumu 2464. un 2465. panti apvienoti, bet 2470. pants, kas zīmējas uz nodevu apmēru, kādas ņemamas testamentu izpildot, nav uzņemts jaunajā Civillikumā, jo tas saturēja vienīgi norādījumu uz nodevu nolikumu.

Atzīmējams, ka gandrīz katrā no pievestiem jaunā Civillikuma pantiem atrodami grozījumi, salīdzinot ar 1864. g. civillikumu 1935. g. izdevumu. No svarīgākiem pārgrozījumiem pēc būtības atzīmējami: 617. p. (ko var iecelt par test. izp.), 619., 621., 630. un 631. pantos norādījuma uz „attiecīgo tiesu iestādi“ vietā atrodams norādījums uz bārintiesu. Pārējos pantos grozījumi redakcionālas dabas, kā arī atcelti sevišķi noteikumi, kas zīmējās tikai uz Rīgas pilsētu un Kurzemi (1864. g. civillik. 2467. un 2469. p.).

Atzīmējams, ka par testamentā izpildītājiem atrodas noteikumi arī Civilprocesa likumā (31., 32., 1573., 1579., 1582., 1585., 1586., 1587., 1589., 1629., 1630. pantos), kamdēļ instituta raksturu var noteikt tikai, ņemot vērā kā materialtiesiskos, tā arī procesualos noteikumus.

2) Testamentā izpildītāju var iecelt pašā testamentā vai citā testatora sevišķā aktā (UCL 616. p.). Ar to Latvijas Civillikums atšķiras no Vakarēiropas likumdošanām, kas paredz, ka test. izp. iecelams tikai testamentā. Prof. Sinaiskis secina no iespējas ietilpināt test. izp. iecelšanu testamentā saturā un no tā apstākļa, ka šāda iecelšana „arīdzan ir testatora pēdējā griba“ (loc. cit. 53. lp.), ka „aprādītais sevišķais akts ir padots tiem pašiem formāliem noteikumiem, kādi ir spēkā attiecībā uz testamentu“. Šis iztulkojums novedu pie slēdziena, ka UCL 616. p. lieki minēts „sevišķs akts“, jo testamentā formas ievērošanas gadījumā šis sevišķais akts, saskaņā ar UCL 418. p., arī būtu testaments, saturot gan tikai test. izp. iecelšanu. Turpretim UCL 616. p. pat sevišķi uz-

svērts, ka test. izp. var iecelt „pašā testamentā vai citā testatora sevišķā aktā“, tā tad pasvītrojot starpību ar testamentu. Vadoties no vispārēja principa, ka testatora pēdējās gribas ap-sargāšanai jābūt par mērauklu likuma iztulkošanai attiecībā uz apskatāmo institutu (ib. 58. lp.), trūkst iemesla neatzīt par derīgu test. izp. iecelšanu, kas notika testatora parakstītā rakstā, ja tā autentitāti var pierādīt arī citā veidā nekā ar diviem īpaši pieaicinātiem lieciniekiem (UCL 446. p.). Izšķirošs ir, ka nedrīkst būt šaubu par to, ka šinī aktā tiešām izteikta pēdējā griba, bet nav nepieciešams, lai akts būtu taisīts pie notara, vai nodots notaram glabāšanai, vai tieši šim nolūkam pieai-cināmu vismaz divu liecinieku klātbūtnē (UCL 446. p.), vai viss pašrocīgi uzrakstīts un parakstīts (UCL 451. p.), t. i. lai šis akts būtu par testamentu. No UCL 616. p. teksta izriet tomēr, ka tikai test. izp. iecelšana var notikt sevišķā aktā, kas neprasa testamentu formu ievērošanu, bet gan tikai neapšau-bāmu autentitāti; turpretim sevišķus noteikumus par test. izp. darbību testators var ietilpināt tikai testamentā.

Testamenta izpildītāju var iecelt arī mantojuma līgumā, bet tādā gadījumā testators var arī vienpusīgi atsaukt test. izp. iecelšanu, pretēji pārējam mantojuma līguma saturam.

Test. izp. vienmēr jāieceļ pašam testatoram. Tāpat pēc Francijas un Šveices tiesībām. Turpretim Vācijas BGB paredz, ka testators var uzticēt testamentu izpildītāja personas izvēli arī trešai personai, piem., mantiniekam (§ 2198.), vai lūgt testamentā attiecīgu tiesu iecelt testamentu izpildītāju (§ 2200.). Kā pareizi uzsver prof. Sinajskis (ib. 55. lp.), „nevar būt runas par tādu testamentu izpildītāju, kas būtu iecelts ne no testa-tora“. Ja testators nav paredzējis test. izp. iecelšanu, tad uz likuma pamata testamentu izpildīšana uzticēta testamen-taram mantiniekam, un, ja nav arī tiešā testamentarā manti-nieka, tad uz tiesas lēmuma pamata (sk. zemāk) bāriņtiesas īpaši ieceltam aizgādnim (UCL 616. p.). Atzīmējams, ka visos minētos gadījumos testamentu izpildīšana padota tiem pašiem noteikumiem (UCL 616.—631. p.), t. i. ka test. izp. instituta surogāti ir šim institutam līdzvērtīgi.

Nav nepieciešams, lai testatora attiecīgā aktā test. izp. būtu noteikti apzīmēts par „testamenta izpildītāju“, pietiek, ja saprotama testatora griba uzticēt kādai personai testamenta izpildīšanu. Nav nepieciešams nosaukt test. izp. vārdā, pietiek, ja attiecīga persona pietiekoši skaidri apzīmēta, piem., „mana brāļa vecākais dēls“, „noteiktās iestādes vadītājs“ un tml.

3) Par testamentu izpildītāju var iecelt katru rīcības spējīgu (UCL 616. p.) kā fizisku, tā arī juridisku personu. Ar to grozīts 1864. g. civillikumu 2454. p. noteikums, ka par test. izp. var iecelt katru, kam ir „tiesība stāties saistībās un civillietās atvītot citu“. Saskaņā ar pēdējo noteikumu, tiesībspēja būt par test. izp. bija arī tādai personai, kurai pašai bija aizgādnis vai aizbildnis (Erdmann, III sēj., 330. lpp., 7. piez.). Rīcības spējai jāpastāv tad, kad testamentu izpildītājs izsaka piekrišanu uzņemties viņam no testatora uzticētos testamentu izpildītāja pienākumus. Šis moments var arī nesakrist ar to, kad test. izp. stājas pie savu pienākumu izpildīšanas (Rožentāls, loc. cit. 25. lp.), bet rīcības spējas zaudēšana būtu tikai par iemeslu test. izp. atcelšanai UCL 630. p. kārtībā.

Testamentu izpildītājs var būt par testamentu liecinieku (UCL 454. p.). Precēta sieviete, kas uzņēmusies test. izp. pienākumus bez vīra piekrišanas, atbild tikai ar savu atsevišķu mantu. Pēc Francijas tiesībām, precēta sieviete vispār var uzņemties test. izp. pienākumus tikai ar vīra piekrišanu (C. c. 1029. p.). Sevišķi atzīmējams, ka par test. izp. var iecelt vienu no līdzmantiniekiem, pirmmantinieku, pēcmantinieku, legatarus. Turpretim universalmantinieks var būt gan par vienu no vairākiem test. izp., bet ja viņu vienu ieceltu par test. izp., tad iecelšana par testamentu izpildītāju uzskatāma par apstrīdamu tiesību sakrišanas dēļ vienā personā, jo citādi mantinieks varētu izvairīties no atbildības pret saviem kreditoriem, turpinot pārvaldīt mantojumu uz test. izp. tiesībām. Testators var iecelt vietnieku test. izp. tam gadījumam, ja to

atceļ no tā pēc ieinteresēto personu pieprasījuma, vai ja tas nomirst (UCL 631. p.).

Test. izp. iecelšana ir mantinieku tiesību ierobežojums, un var būt testamenta vienīgais saturs. Testators var arī iecelt test. izp. mantojuma dalīšanai starp likumīgiem mantiniekiem, nemaz neieceļot testamentarus mantiniekus. Šveices ZGB testamenta izpildītāju apzīmē par „gribas izpildītāju“, jo viņa darbība var zīmēties arī uz mantošanu pēc likuma, bet netikai uz mantošanu pēc testamenta. Testators nevar iecelt test. izp. attiecībā uz mantojuma daļu, kuŗu kāds no neatraidāmiem mantiniekiem saņem kā neatņemamo daļu, jo to nevar aprobežot. Test. izp. iecelšana attiecībā uz mantām, kas piekrīt mantiniekam kā neatņemama daļa, nav spēkā (UCL 426. p.).

4) Likums neparedz saistību uzņemties testamenta izpildītāja pienākumu (UCL 618. p.). Ar to pastāv ievērojama starpība ar aizbildņa un aizgādņa amatiem, kas ir sabiedriskas klaušas, no kuŗām neviens nevar atteikties bez „likumiska iemesla“ (UCL 245. p.). Civillikums neparedz arī, kādā veidā jāizsaka piekrišana uzņemties test. izp. pienākumus, kamdēļ secināms, ka tā var notikt arī ar konkludentu rīcību. Vācijas BGB 2202. § paredzēts, ka piekrišana uzņemties test. izp. pienākumu paziņojama tiesai, kuŗai piekrīt testamenta apstiprināšana.

5) Jautājums par to, no kāda momenta sākas test. izp. darbība, sevišķi nozīmīgs Latvijas tiesībās. Saskaņā ar UCL 616. p., test. izp. izpilda likumīgā spēkā nākušu testamentu. Turpretim, saskaņā ar UCL 622. p., testamenta izpildītājam uz likuma pamata ir zināmas pārvaldības tiesības attiecībā uz mantojumu arī pirms testamenta atzīšanas par likumīgā spēkā nākušu, proti, kamēr testatora ieceltais mantinieks nav vēl mantojumu pieņēmis, vai — ja tāda mantinieka nav — kamēr nav nodibināta aizgādība. Šinīs gadījumos test. izp. „atvieto mantinieku“ (UCL 622. p.). Test. izp. pie tam rīkojas nevis kā mantinieku, bet gan kā mantojuma masas pārstāvis, jo persona, kuŗai paši mantinieki uzdevuši testamentu izpildīt, uz-

skatāma nevis par testamenta izpildītāju, bet par viņu pilnvarnieku (UCL 616. p. piezīme). Izteiciens „atvieta mantinieku“ vedāms sakarā ar UCL 638. p. noteikumu, ka mantinieks, kas iecelts testamentā, kurā ievērotas visas noteiktās ārējās formalitātes, var prasīt, lai viņu nekavējoties ievēd mantojuma valdījumā līdz tam laikam, kamēr personas, kas vēlas šo testamentu apstrīdēt, nepierāda savu tiesību priekšrocību. Analogas tiesības uz mantojuma valdījumu jau pirms testamenta apstiprināšanas, kā arī uz testamenta noraksta saņemšanu leģitimācijai ar uzrakstu, ka tas nolasīts un atbilst visām noteiktām formalitātēm, bet nav vēl stājies likumīgā spēkā (CPN 1586. p.), piešķiramas arī test. izp. UCL 622. p. paredzētos gadījumos, t. i. kad test. izp. ir testatora uzdevums mantojumu pārvaldīt, un kad test. izp. „atvieta mantiniekus“.

Dažas test. izp. funkcijas, proti, testamenta izpildīšana un mantojuma sadalīšana starp mantiniekiem, izpildāmas tikai pēc tam, kad testaments atzīts par likumīgā spēkā nākušu. Šo funkciju izpildīšana pirms šī termiņa nav iespējama un nav steidzīga. Tādos gadījumos var piekrist viedoklim, kas iesakņojies tiesu praksē (B u k o v s k a 1864. g. civillikumu komentars pie 2453. p. zem g), ka test. izp. sāk darboties tikai pēc testamenta atzišanas par likumīgā spēkā nākušu. Turpretim šis viedoklis nav dibināts attiecībā uz tādu pienākumu izpildīšanu, kas paredzēti UCL 622. p., vai kuri pēc savas būtības izpildāmi nekavējoties pēc testatora nāves brīža. Testators var uzlikt test. izp. pienākumus, kas ir steidzami un nav atliekami līdz testamenta atzišanai par likumīgā spēkā nākušu, piem., gādāt par testatora apbedīšanu, izsniegt alimentus nepieciešamam uzturam u. t. t. Arī uz likuma pamata test. izpildītājam taisni pirms testamenta atzišanas par likumīgā spēkā nākušu, ir pienākums iesniegt testamentu tiesai apstiprināšanai, spert solus mantojuma apsardzībai, vest prāvas, starp citu, par testamenta spēkā esamību (B u k o v s k i s, Testamenta spēku apstrīdošu sūdzību juridiskā konstrukcija, 1930. g., 272. lp., sk. zemāk 7). Tamdēļ jānāk pie slēdziena, ka test. izp. pienākumi

principā sākas ar to momentu, kad test. izp. pēc testatora nāves izteicis piekrišanu uzņemties test. izp. pienākumus. Piezīmējams vēl, ka daži Rīgas notari pareizi pieņem apliecināšanai pilnvaras, kuŗas test. izp. izdod mantojuma lietās, atzīmējot, ka pilnvara izdota uz testamenta pamata, kas vēl nav atzīts par likumīgā spēkā nākušu.

6) Testamenta izpildītāja tiesisko stāvokli un¹ tiesību un pienākumu robežas noteic testamentā izteiktā testatora griba (UCL 620. p.). Likums apzīmē testamentu par test. izp. instrukciju (UCL 621. p.). Test. izp. jāizpilda testatora pēdējā griba tikai, cik tālu tā izteiktā testamentā. Viņš nedrīkst patvaļīgi grozīt testamenta noteikumus, pat ja viņam būtu zināms, ka testators gribējis testamentu atcelt, bet nav to paspējis.

Testatoram jāizsaka sava griba ar pietiekošu noteiktību. Viņš nevar piešķirt testamentā izpildītājam tiesību dot rīkojumus pēc tā ieskata attiecībā uz testatora mantojumu (sal. E s c h e r, Šveices ZGB mantojuma tiesību komentārs, 2. izd., 385. lp.; atzīmējams, ka 1864. g. civillikumu 2117. p., kas paredzēja tādas tiesības piešķiršanu test. izp., jaunā Civillikumā nav uzņemts). Tā tad test. izp. uzdodama tikai testamenta izpildīšana, bet nevis testamentaro rīkojumu uzstādīšana.

Kaut gan UCL 621. p. apzīmē testamentu par instrukciju, no kuŗas test. izp. nekādā ziņā nedrīkst atkāpties, UCL paredz gadījumu, ka, apstākļiem grozoties, būtu nepieciešams atkāpties no testamenta. Tādā gadījumā test. izp. papriekš jānoklausās ieinteresētās personas un, ja starp tām un test. izp. izrādās domstarpības, lieta jāizšķir pēc apstākļiem bāriņtiesai. Šis UCL 621. p. noteikums, kas piešķir bāriņtiesai plašas tiesības, atzīmējams kā svarīgs jauninājums. Atzīmējams tomēr, ka bāriņtiesai piešķirta tikai funkcija izšķirt lietderības jautājumu (tāpat kā UCL 200. un 395. p. p.) un gan sakarā ar to ne-

¹ Kā pareizi aizrāda Rozentāls, loc. cit. 29. vārda „un“ vietā šeit būtu pareizāk likt „t. i.“

tieši radīt jaunu civiltiesisku stāvokli, bet nevis civiltiesisku strīdu izšķiršanu. Bāriņtiesas kompetencē ietilpst tikai gadījums, kad starp ieinteresētām personām un test. izp. rodas domstarpības par to, vai apstākļi nepieciešami prasa atkāpšanos no testamenta. No Tiesu iek. lik. 1. p. un 2. piezīmes, CPL 1. p. un Lik. par pilsētu bāriņtiesām 1. p. (sal. Tieslietu Ministra instrukcijas pilsētu bāriņtiesām 1. un 89. p. i. f.) secināms, ka bāriņtiesas nav kompetentas izšķirt civiltiesiskus strīdus un ka UCL 621. p. iztulkojams restriktīvi (Rīgas apgabaltiesas III civilnodaļas 1939. g. 9./16. maija lēmums lietā Nr. 3183/1939. g.), tamdēļ arī strīds par testamenta iztulkošanu piekrīt civiltiesai, bet domstarpības par to, vai test. izp. var izsniegt mantniekam kādu atstātu mantu pirms testatora noteiktā termiņa, izšķir bāriņtiesa (Rīgas apgabaltiesas III civilnodaļas 1939. g. 18. jūlija lēmums lietā Nr. 3819/1939. g.).

No testatora gribas izpildīšanas jāatkāpjas arī tādos gadījumos, kad publiski-tiesiskās intereses pārsvarā par privattiesiskām (sk. zemāk 10). Jau uz 1864. g. civillikumu pamata, Latvijas Sen. civ. kas. dep. (1936. g. 30. apr., spr. Nr. 404) atzinis bāriņtiesas tiesību, un zināmos gadījumos pat pienākumu, ignorēt tādas testatora aizrādījumus, kas var būt kaitīgi aizbilstamo mantinieku interesēm un kuņus paredzēt savā laikā testators nevarēja.

No testatora gribas atkarājas, piešķirt test. izp. testamentā izpildīšanu visumā, vai tikai uzdot test. izp. izpildīt kādu atsevišķu rīkojumu, tad šis test. izp. darbojas tikai viņam uzliktā uzdevuma aplokā (UCL 627. p. II). Ja testators nav ierobežojis test. izp. funkcijas, tad atzīstams, ka test. izp. pienākas visa testamentā izpildīšana. Testators var arī iecelt vairākus test. izpildītājus un sadalīt funkcijas viņu starpā (sk. zemāk 9).

7) Civillikums paredz zināmu testamentā izpildītāja tiesisko stāvokli tam gadījumam, ja testators tikai iecēlis test. izp., nenosakot viņa pienākumu un tiesību robežas. Test. izp. tad tikai jārūpējas par testatora pēdējās gribas ievērošanu un izpildīšanu, kā arī jāgādā, cik

tas šim nolūkam nepieciešams, par mantojuma nokārtošanu un sadalīšanu starp mantiniekiem un legatāriem (UCL 620. p.). Pretēji BGB sistemai, kas prezumē test. izp. plašu darbības aploku, kuŗu testators var ierobežot, UCL prezumē minimālas funkcijas, piešķirot testatoram tiesību tās paplašināt.

a) Mantojuma nokārtošana ir test. izp. pirmais pienākums. Šim nolūkam pēc testatora nāves test. izp. jāiesniedz testaments tiesai, ja testaments atrodas pie viņa, vai jālūdz aicināt lieciniekus nopratināšanai tiesas sēdē par mutiskā testamenta sastādīšanas apstākļiem (CPL 1573. un 1579. p.), un viņam tiesība pieprasīt no katra, pie kuŗa atrodas testaments, tā izdošanu (UCL 615. p.). Test. izp. jālūdz tiesa izdarīt uzaicinājumu par mantojuma atklāšanos (CPL 1629., 1630. p.). Test. izp. jāprasa, lai mantinieki izteicas, vai viņi mantojumu pieņem (UCL 624. p.). Test. izp. jāiesniedz ziņojums par mantojuma sastāvu un vērtību (Nodevu nolikuma 212. p. piel. 1. pkts) un jāgādā par bezatlīdzības pārejas nodevas samaksu vai samaksas nodrošināšanu, bet viņš neatbild personīgi par nodevas samaksu (SCKD 1938. g. 15. jūlija spr. l. Nr. 581). Test. izp. jāsaņem testaments pēc tam, kad tas atzīts par likumīgā spēkā nākušu (CPL 1585. p.). Viņš ir legītimēts (skat. zemāk f) vest prāvas, kas zīmējas uz mantojuma nokārtošanu.

Test. izp. var lūgt spert apsardzības soļus mantojuma apzīmogošanai, aprakstīšanai, novērtēšanai un nodošanai glabāšanā, ja pēc viņa ieskata tādi soļi būtu vajadzīgi, pie kam viņam tiesība būt klāt (CPL 1589., 1594. u. sek. p.).

b) Pēc mantojuma nokārtošanas, test. izp. jāgādā par testamenta izpildīšanu, pie kam viņam tiesība rīkoties pilnīgi neatkarīgi no mantiniekiem un pat pret to grību. Cik tas šim nolūkam vajadzīgs, test. izp. arī tiesība atsavināt atstāto mantojumu (UCL 623. p.). Ja mantinieki ir mantojumu pieņēmuši, tad test. izp. var prasīt vai aizturēt no mantojuma tikai tos priekšmetus un sumas, kas vajadzīgi legataru

apmierināšanai un citu testatoru sevišķu rīkojumu izpildīšanai (UCL 624. p.).

Ja testators novēlējis visu savu mantu, tās daļu vai atsevišķus priekšmetus vispārnodēriem vai labdarīgiem mērķiem, viņš var paredzēt par mantinieku vai legataru kādu jaundibināmu juridisku personu. Tādā gadījumā test. izpildītājam jāšper visi vajadzīgi soļi tādas juridiskas personas dibināšanai (UCL 494. sek. p.).

Pretēji pandektu tiesībās kādreiz pastāvējušam uzskatam, testators nevar piešķirt test. izp. tiesību autentiski interpretēt testamentu, jo tas ir tiesas uzdevums.

c) Test. izp. jāgādā par mantojuma sadalīšanu starp mantiniekiem un legatariem, pie kam viņam netikai jāuzrauga izdalīšana, bet patstāvīgi jāizpilda testatora rīkojumi. Mantinieku vienošanās nevar grozīt testamentā izpildītāja norādījumus par mantojuma dalīšanu uz testatora rīkojumu pamata. Atzīmējams vēlreiz, ka testators var uzticēt testamenta izpildītājam arī mantojuma sadalīšanu starp likumīgiem mantiniekiem. Test. izp., mantojumu dalot, jāvadās no UCL 732. un sek. p. noteikumiem. Gadījumā, ja test. izp. nevar panākt mantinieku vienošanos atbilstoši testatora dotiem norādījumiem, viņš ir aktīvi leģitimēts prasības celšanai pret mantiniekiem par mantojuma dalīšanu.

d) Mantojuma pārvaldīšana pēc Latvijas civillikuma, nav test. izp. pienākums, bez testatora attiecīgā noteiktā uzdevuma (UCL 622. p.). Turpretim Vācijas BGB un Šveices ZGB pastāv prezumpcija, ka test. izp. tiesība pārvaldīt mantojumu. Pēc Anglijas tiesībām, testamentā izpildītājam patstāvīgas lietu tiesības uz mantojumu, ko viņš nodod tālāk mantiniekiem.

Uz UCL pamata test. izp. bez testatora noteiktā uzdevuma ir pārvaldīšanas tiesības tikai, kamēr testatora ieceltais mantinieks vēl nav mantojumu pieņēmis, vai — ja tāda mantinieka nav — kamēr nav nodibināta aizgādība (UCL 622. p.). Atzīmējams, ka aizgādība nodibināma no tiesas tikai UCL 659. p. paredzētos gadījumos. Aizgādība nav

nodibināma bez attiecīga lūguma, ja testamentarie mantinieki zināmi, pilngadīgi (vai attiecīgi pārstāvēti) un klāt (vai attiecīgi pārstāvēti) un arī ja testamentā nebūtu paredzēti mantinieki, bet likumīgie mantinieki ir klāt un nelūdz nodibināt aizgādību. Mantojuma pieņemšana no testamētara mantnieka dod tam, saskaņā ar UCL 638. un 624. p., tiesību saņemt mantojumu valdījumā arī pirms testamenta atzīšanas par likumīgā spēkā nākušū.

Likums pieved tikai piemērus test. izp. tiesībām, pārvaldot mantojumu: iestāties mantojumā valdījumā, sastādīt tā sarakstu, maksāt mantojuma parādu, piedzīt neievāktos prasījumus, vēst mantojuma prāvas u. t. t. (UCL 622. p., sal. arī CPL 30., 31. p., skat. zemāk). Pārvaldes tiesības ietver sevī sekojošas atsevišķas tiesības: A. Testamenta izpildītājam ir tiesība uz mantojuma valdījumu. Viņš iegūst valdījumu pēc vispārējiem principiem UCL 878. un sek. p. kārtībā. Kad test. izp. tiesība uz mantojuma valdījumu, viņš var izprasīt mantojumu pat no mantnieka. Ja mantinieki mantojumu pieņēmuši, test. izp. jānodod tas mantnieku valdījumā, aizturot tikai tos priekšmetus un sumas, kas vajadzīgi testamenta izpildīšanai (UCL 624. p.). „Nodošana“ šinī sakarā saprotama UCL 879. p. nozīmē tikai tādos gadījumos, kad test. izp. UCL 622. p. pašam ir mantojuma valdījums, pārējos gadījumos viņam tikai jāpalīdz mantniekam. B. Test. izp. ir tiesība rīkoties ar mantojumu, bet atsavināt to bez testatora noteiktās atļaujas tikai, cik tas vajadzīgs, lai uzturētu mantojumu un izpildītu testamentu (UCL 623. p.). Labticīgas trešās personas aizsargājamās arī tanis gadījumos, kad test. izp., rīkojoties ar kustamo mantu, pārkāpis sava uzdevuma robežas un trešās personas to nevarēja zināt. Turpretim test. izp. uzdevuma robežu pārkāpšanas gadījumā darījums ar trešo personu atzīstams par neesošu, ja trešā persona varēja saprast, ka test. izp. pārkāpis sava uzdevuma robežas. Jautājumā par test. izp. tiesību rīkoties ar nekustamām mantām, kas ietilpst mantojumā, Vācijas tiesības pielīdzina test. izp. īpašniekam. Ievērojot zemes grāmatu liku-

ma 57., 5. un 44. pantus, jānāk pie slēdziena, ka testamenta izpildītājs, gadījumos, kad viņš ir mantojuma pārstāvis, var lūgt, iesniedzot testamentu zemes grāmatu nodaļai, ierakstīt zemes grāmatās to, ka viņš ir test. izp. Pēc tam viņš var rīkoties ar nekustamo īpašumu kā mantojuma masas pārstāvis. Vācijas tiesības paredz, ka tiesa, kurai testaments iesniegts, pati gādā par ierakstu zemes grāmatās attiecībā uz test. izp. iecelšanu, nekavējoties pēc testamenta iesniegšanas. Ir strīdīgi, vai uz test. izp. zīmējas t. s. aizliegums secum contrahere, t. i. vai test. izp. var noslēgt, kā mantojuma pārstāvis, darījumus savās personīgās interesēs un ar sevi, bet liekas, ka tāda tiesība viņam nebūtu apstrīdama, ja viņš nerīkojas par jaunu mantojumam. Turpretim viņam nav tiesības noslēgt bezatlīdzības darījumus. Vispār darījumi ar trešām personām, kas noslēgti, pārkāpjot test. izp. rīcības tiesības, nav saistoši mantojumam un mantiniekiem, ja trešā persona varētu zināt, ka test. izp. pārkāpis sava uzdevuma robežas vai tai vajadzēja to noskārst. C. Cik tālu test. izp. ir tiesība rīkoties ar mantojumu vai tā daļām, viņam ir arī tiesība uzņemties saistības attiecībā uz mantojumu, kas saistošas mantiniekam, ja test. izp. rīkojies sava pienākuma robežās. D. Turpretim mantiniekam nav tiesības rīkoties ar mantojumu vai tā daļām, kas atrodas test. izp. pārvaldīšanā, un mantinieka attiecīgās saistības stājas spēkā tikai pēc tam, kad test. izp. minētās mantas mantiniekam izdevis. E. Ievērojot, ka test. izp. funkcijas pastāv mantojuma apsardzībā un likvidacijā, viņam nav tiesības iegūt mantojumam kādas jaunas mantas vai tiesības, izņemot tos gadījumos, kad iegūtās mantas vai tiesības atvieto tās, kas bija mantojuma sastāvā (surrogatio).

e) Ja test. izp. pārvaldījis mantojumu, tad, pēc uzlikto pienākumu nobeigšanas, viņam jānodrošina norēķins par savas pārziņas laiku mantiniekiem un citām ieinteresētām personām, event. arī mantojuma kreditoriem (UCL 629. p.). Turpretim pretēji aizgādnim, test. izp. nav jānodrošina bāriņtiesai.

Uzsverams, ka testators nevar atbrīvot test. izp. no norēķina došanas pienākuma mantiniekiem un pārējām ieinteresētām personām.

f) Test. izp. procesualās spējas pastāv Latvijas tiesībās neatkarīgi no pārvaldīšanas tiesībām. CPL 32. p. paredz test. izp. aktīvo leģitīmaciju un CPL 31. p. pasīvu leģitīmaciju prasības lietās. Test. izp. leģitīmacija apsardzības lietās jau pieminēta (augšā zem a). Test. izp. procesualais stāvoklis atkarājas no procesu veidiem. A. Prasības sūdzībās par testamenta apstrīdēšanu testamentā izpildītājam tikai pasīva leģitīmacija (ja viņš atzīst testamentu par spēkā neesošu, tad viņš var atteikties no tā izpildīšanas). Viņš nevar celt prasību par testamentā apstrīdēšanu (Bukovskis. loc. cit. 258. lpp.). Turpretim test. izp. var gan celt atzīšanas prasību testamentā derīguma un savu pienākumu un tiesību noteikšanai. Test. izp., saskaņā ar UCL 615. p., ir tiesība celt prasību pret katru, kuŗa rokās ir testaments, vai kuŗš to ļaunprātīgi nogādājis pie malas, lai tas vai nu izdod testamentu, vai samaksā mantojuma vai legata vērtību. Turpretim, pretēji Vācijas un Šveices tiesībām, test. izp. nevar celt mantojuma prasību (UCL 667. p.), kuŗas ceļšanai leģitīmēti tiesas mantinieki. Prasības par neatņemamas daļas izsniegšanu (UCL 426. p.), vispār par testamentā atzīšanu par spēkā neesošu, ceļamas, kā pret mantinieku, tā arī pret test. izp. Turpretim prasības par t. s. vindikācijas legata izsniegšanu (UCL 536. p.) ceļamas pret mantojuma masas aizgādni vai pret test. izpildītāju. B. Prāvās, kas nezīmējas uz mantojuma tiesībām, un ceļamas pret mantojuma masu, jāizšķir, vai prasības priekšmets attiecas uz to mantojuma daļu, kas atrodas test. izp. pārziņā, saprotot to plašāk par mantojuma pārvaldi. Visās tajās lietās, kuŗās prasības stāv sakarā ar test. izpildītājam uzlikto pienākumu izpildīšanu, test. izp. atzīstama kā aktīva, tā arī pasīva leģitīmacija. It sevišķi viņam ir tiesība iestāties prāvās, ko vedis testators, bet piedzīt pēdējam pienākošos prasījumus un atbildēt prāvās par testatora parādiem viņš var tikai, ja viņš pārvalda mantojumu uz

UCL 622. p. pamata, vai ja tas viņam no testatora uzdots. Spriedums lietās, kurās ņemjis dalību test. izp., ir saistošs arī mantiniekam.

g) Test. izp. ir tiesībā uz izdevumu atlīdzināšanu, kas saistīti ar testamenta izpildīšanu. Minētie izdevumi uzskatāmi par mantojuma izdevumiem (UCL 628. p.).

h) UCL (tāpat kā C. c.) neparedz testamenta izpildītāja tiesību uz atlīdzību, ja testators viņam tādu nebūtu noteicis. Turpretim Vācijas BGB 2221. § nosaka, ka test. izp. jāsaņem atlīdzība, ja testators nebūtu to tieši noliedzis, un ka to nosaka tiesa, ja testators par to nebūtu minējis. Pēc Šveices ZGB 517. p. III d., test. izp. pienākas atbilstoša atlīdzība un testators nevar to izslēgt (Escher. loc. cit. 584. lp.).

8) Testators var grozīt likumā noteiktās test. izp. tiesību un pienākumu robežas. Viņš var tās sašaurināt, norādot, ka test. izp. jāizpilda tikai kāds atsevišķs rīkojums, vai ieceļot vairākus test. izp. Ja pēdējā gadījumā testators nav sadalījis vairāku test. izp. starpā pienākumus, tad viņiem pēc iespējas jādarbojas kopīgi, t. i. savā starpā viņiem jāvienojas (domstarpības viņu starpā izšķir bāriņtiesa), bet uz ārieni viņiem jārikojas kopīgi. Ja vairāki test. izp. labprātīgi sadala savā starpā pienākumus, tad viņi atbild solidari, turpretim, ja viņi darbojas atsevišķi uz testatora rīkojuma pamata, vai spiedīgās vajadzības dēļ, tad katrs atbild tikai par savu darbību vai bezdarbību (UCL 627. p.). Vācijas BGB tieši paredz test. izpildītājus sevišķiem gadījumiem, kā, piem., vienīgi mantojuma pārvaldīšanai (ne ilgāk kā uz 30 gadiem pēc testatora nāves BGB 2209. §), pēcmantnieka tiesību aizsardzībai (BGB 2222. §), uzlikumu izpildīšanas uzraudzībai, kas uzlikti legataram (BGB 2223. §) u. t. t. Visi tādi speciāli uzdevumi iespējami arī mūsu tiesībās.

Ievērojot tomēr, ka test. izp. funkcijas uz UCL pamata diezgan šauras, būs vairāk gadījumu, kad testators paplašinās likumā noteikto test. izp. tiesību un pienākumu apjomu. Testatoram noteikti jāizsakās, lai piešķirtu test. izp. tie-

sību pārvaldīt mantojumu (UCL 622. p.), atšavināt atstātās mantas (UCL 623. p.), nodot savu pienākumu tālāk (UCL 625. p.) un lai test. izp. būtu tiesība saņemt atlīdzību (UCL 629. p.).

Ieteicama noteiktība, piešķirot testamenta izpildītājam pārvaldības funkcijas, jo agrākā tiesu praksē ļoti šauri iztulkoja test. izp. tiesības, atzīstot, piem., ka test. izp., pat ja viņam piešķirta tiesība pārvaldīt mantojumu, nebūtu tiesības uzglabāt atstātos vērtspapīrus, bet tie būtu nododami bāriņtiesas glabāšanā (C v i n g m a n a spr. krāj. VIII sēj. 69. lp.).

9) Test. izp. atbild par viņam uzlikto pienākumu izpildīšanu ar tādu pašu rūpību, ar kādu viņš rīkojas savās paša lietās (UCL 1645. p.). UCL 626. p. paredz test. izp. atbildības paaugstinājumu, ja par viņa pūlēm noteikta atbilstošā atlīdzība un šim gadījumam pielīdzināma attiecīga legata piešķiršanu test. izp. Tādos gadījumos test. izp. atbild arī par vieglu neuzmanību (UCL 1646. p.). Jautājums par to, vai atlīdzība atbilst pūlēm, ir strīds par civiltiesībām, kas piekrīt tiesu iestāžu, nevis bāriņtiesas, izšķiršanai. Ja test. izp. nodarījis mantiniekiem vai citām ieinteresētām personām zaudējumus, tad tie var prasīt zaudējumu atlīdzību tiesā un neatkarīgi no tā sūdzēties par test. izp. bāriņtiesā (skat. zemāk 11). Vairāki test. izp. atbild solidari, ja viņi darbojas kopīgi vai labprātīgi vienojušies savā stārpā par pienākumu sadali. Turpretim, ja testators uzdevis noteiktam test. izp. kāda atsevišķa rīkojuma izpildīšanu, vai vairāki test. izp. darbojušies atsevišķi vis major gadījumos, tad katrs atbild tikai par savu darbību (UCL 627. p.).

Ievērojot sevišķas uzticības attiecības starp testatoru un test. izp., tad, ja testators nav noteikti atlāvis vietniecību, test. izp. jāizpilda pienākumi personīgi, resp. jāatbild par personu rīcību, kurām viņš nodevis tālāk, ar vai bez pilnvarojuma, savu pienākumu izpildīšanu (UCL 625. p.).

10) Test. izp. attiecības ar mantiniekiem pēc UCL mutatis mutandis analogas aizgādņa attiecībām ar mantiniekiem. Test. izp. rīcība notiek pilnīgi neatkarīgi no mantiniekiem un pat pret to gribu, ja test. izp. rīko-

jas testamentā noteiktās robežās. Test. izp. rīcība ar mantojumu, kas atrodas viņa pārziņā, mantiniekiem jāatzīst un tā viņiem ir saistoša. Mantinieki tomēr var prasīt, lai test. izp. nodotu viņu valdījumā tās mantojuma daļas, kas nebūtu vajadzīgas testatora noteiktā uzdevuma izpildīšanai (UCL 624. p.). Pretēji Vācijas BGB, test. izp. pēc UCL n a v pienākuma sastādīt mantojuma sarakstu un nodot to mantiniekiem, sniegt mantiniekiem tekoši ziņojumus par savu darbu vai dot norēķinu katra gada beigās (BGB 2318. §). Turpretim test. izp. jānoklausās mantinieki un citas ieinteresētās personas, ja rodas vajadzība atkāpties no testamenta noteikumiem (UCL 621. p. skat. augstāk 6). **Nobeidzot** viņam uzlikto uzdevumu, test. izp. jāizdod mantiniekiem viss, kas attiecas uz mantojumu, bet jāsniedz mantiniekiem un citām ieinteresētām personām norēķins par savas pārziņas laiku, tikai cik tālu mantojums atradies viņa pārvaldībā (UCL 629. p.). Test. izp. atzīstamas aizturējuma tiesības sakarā ar viņa prasījumiem pret mantiniekiem par izlikumiem un atlīdzību.

Mantiniekiem, legatariem un citām ieinteresētām personām ir tiesība sūdzēties par test. izp. bāriņtiesā, likumā norādītos gadījumos (skat. zemāk 11). Pārējos strīdus starp testamenta izpildītāju un mantiniekiem izšķir civiltiesas. It sevišķi tas zīmējas uz savstarpējo zaudējumu atlīdzību.

11) Par testamenta izpildītāja attiecībām ar tiesu iestādēm un bāriņtiesu UCL 619. p. atrodams noteikums, ka „testamenta izpildītāju viņa pienākumu robežās aizsarga un atbalsta bāriņtiesa, bet šās tiesas apstiprinājums viņam nav vajadzīgs un viņš neatrodas tās uzraudzībā“ ar zemāk norādītiem izņēmumiem. Atzīmējams, ka 1864. g. civillikumu 2456., 2458. un 2468. pantī minēja nevis bāriņtiesu, bet gan „attiecīgās tiesu iestādes“. Krievijas Sen. CKD 1911. g. spriedumā Nr. 32 (Štackelberga-Kantora spriedumu krājumā 393. lp.) skaidri norādīts, ka pēc 1864. g. civillikumu noteikumiem test. izp. nebija nekāda sakara ar aizgādņības iestādēm; un ka test. izp. baudīja tās tiesas aizsardzību

un atbalstu, kurai piekrita attiecīgā testamenta apstiprināšana, kādai tiesai prasības kārtībā bija iesniedzamas sūdzības par test. izp. Turpretim ar UCL formulējumu, test. izp. zīnāmos gadījumos padots bāriņtiesai tāpat kā aizgādņis.

A. Bāriņtiesām uz UCL 619. p. pamata piekrit uzraudzība par test. izp. gadījumos, kuŗi attiecas uz sabiedrisku labumu, vai iestāžu vai tādu personu interesēm, kuŗām vajadzīga sevišķa aizsardzība, kā nepilngadīgiem un tiem, kam piešķirts uzturs (UCL 619. p.). Uzraudzības funkcijas pieder bāriņtiesai tikai šos gadījumos, bet tad tās uzskatāms par ius cogens, ko testators nevar grozīt, jo tam piemīt publiskitīesiskas normas raksturs (sal. augšā zem 6).

B. Domstarpības gadījumā attiecībā uz atkāpšanos no testamenta starp test. izp. un ieinteresētām personām, bāriņtiesa izšķir lietu pēc apstākļiem. (Sk. augšā zem 6).

C. Uz mantinieku, legataru vai citu lietā ieinteresēto personu sūdzību pamata, ja test. izp. darbojas gausi, vai pretēji viņu interesēm, bāriņtiesa var izsaukt test. izp. paskaidrojuma došanai un pat atcelt viņu uz attiecīga pieprasījuma pamata (UCL 630. p.). Turpretim bāriņtiesa nevar uzlikt test. izp. kādus disciplinarsodus par tās rīkojumu neizpildīšanu (kādas tiesības pieder bāriņtiesai attiecībā uz aizbildņiem un aizgādņiem UCL 333. p.). Bāriņtiesa var dot ex officio norādījumus test. izp. tikai UCL 619. p. paredzētos gadījumos, kad publiski tiesiskās intereses pārsvarā pār privattiesiskām. Pārējos gadījumos bāriņtiesa var tikai atcelt test. izp. uz ieinteresēto personu dibinātu sūdzību pamata, piem., ja test. izp. darbojas gausi, neievēro testatora norādījumus, darbojas ļaunprātīgi, bet arī neatkarīgi no test. izp. vainas, viņa slimības vai prombūtnes gadījumā. Test. izp. var pārsūdzēt bāriņtiesas lēmumus. Visu pārējo strīdu gadījumā starp mantiniekiem un test. izp. tiem, kas nav apmierināti ar test. izp. darbību un uzstāda pret viņu kādas prasības, jāgriežas civiltiesā.

Ja testamentā ieceltais test. izp. negrib uzņemties šo pie-

nākumu, vai ja viņu atceļ no tā pēc ieinteresēto personu pieprasījuma, vai ja viņš nomirst, un testators šos gadījumus nav paredzējis, vai ja test. izp. nenodibina testamentā paredzēto juridisko personu, tad uz tiesas lēmuma pamata bāriņtiesa iecel īpašu aizgādni testamenta izpildīšanai (UCL 496. un 631. p.).

Tiesas lēmums par aizgādības nodibināšanu testamenta izpildīšanai taisāms civiltiesā, kurā ved lietu par testamentā atzīšanu par likumīgā spēkā nākušu. Uzsverams, ka aizgādnis, ko bāriņtiesa īpaši iecel testamenta izpildīšanai, darbojas uz UCL 616.—631. p. un nevis UCL 662. un sek. p. pamata.

Ievērojot, ka test. izp. ir testatora uzticības persona pēdējās gribas izpildīšanai, atzīstams (Sinaiskis, loc. cit. lp. 54), ka pat test. izp. atceļšanas un īpaša aizgādņa iecelšanas gadījumā test. izpildīšanai testatora paša jau agrāk ieceltais izpildītājs nav pavisam nohīdāms pie malas. Šo iecelšanu „var tikai koriģēt ar aizgādņa iecelšanu no tiesas puses“, bet tīri personīgi pienākumi, piem., pieminekļa uzcelšana pēc savas gaumes agrāk ieceltam test. izp. paliek.

12) Testamenta izpildītāja pienākumi izbeidzas sekojošos gadījumos. Ar testamenta izpildītāja nāvi, jo viņa funkcijas, kā personīgas un dibinātas uz uzticību, nepāriet uz viņa mantiniekiem. Test. izp. mantiniekam jānodod test. izp. uzticētās mantas pēc piederības un jānodarbojas līdz nodošānai kā bezuzdevuma lietvedim. Test. izp. atceļams no bāriņtiesas, ja viņš zaudē rīcības spēju un viņam iecel aizgādni. Bāriņtiesa var atcelt test. izp., bet gan tikai uz ieinteresēto personu dibinātas sūdzības pamata (augšā zem 11).

Test. izp., kas uzņēmis viņam uzticētos pienākumus, vairs nav tiesības no tiem atteikties bez svarīga iemesla. Svarīga iemesla esamību UCL 5. p. nozīmē var noteikt tikai civiltiesā un nevis bāriņtiesā, kamdēļ strīdu par to, vai test. izp. dibināti atteicies no pienākumu izpildīšanas, izšķir tikai civiltiesā un nevis bāriņtiesā. Saskaņā ar UCL 618. p. test. izp. vairs nevar atteikties no uz-

ticētiem pienākumiem arī svarīgu iemeslu dēļ, ja viņš pieņēmis testatora piešķirto legatu (UCL 618. p.), par kādu nav uzskatāma testamentā noteiktā atlīdzība.

UCL neparedz sankciju tam gadījumam, kad test. izp. nedibināti atsakās no pārņemto pienākumu pildīšanas, kamdēļ tādos gadījumos ieinteresētām personām atliek tikai pieprasīt no test. izp. zaudējumu atlīdzību, ceļot prasību civiltiesā, kā arī lūgt bāriņtiesu iecelt aizgādni testamenta izpildīšanai. (R o z e n t ā l s, loc. cit. 25. lp.). Ja test. izp. bija piešķirts legats, tad viņš to zaudē savu test. izp. pienākumu neizpildīšanas gadījumā, jo legats uzskatāms par piešķirtu ar uzlikumu (UCL 600. p.).

Test. izp. pienākumi izbeidzas ar visu testatora noteikto uzdevumu izpildīšanu. Gadījumā, ja test. izp. iecelts uz zināmu laiku vai ar rezolutīvu nosacījumu, viņa pienākumi izbeidzas ar attiecīgā testamentā atzīšanu par spēkā neesošu.

13) Koliziju normas sakarā ar testamentā izpildītāja institutu padotas sekojošiem noteikumiem. Inter-temporalās tiesībās nemams vērā, ka tiesiskās attiecības apspriežamas uz līdzšinējo likumu pamata, ja mantojums atklājies pirms UCL spēkā stāšanās, vai iekams pagājis viens gads no UCL spēkā stāšanās, ja testaments taisīts pirms Civillikuma spēkā stāšanās. Tas zīmējas kā uz test. izp. iecelšanu, tā arī uz viņa attiecībām ar mantiniekiem un ieinteresētām personām. (Pārejas laika noteikumi 21. un 24. p.). Test. izp. attiecības ar tiesu turpretim uzskatāmas par tādām, kas likuma par CL spēkā stāšanos laiku un pārejas laika noteikumu 3. p. izpratnē „radušās uz likuma pamata“. Sakarā ar test. izp. iecelšanu un viņa piekrišanu uzņemties uzticētos pienākumus, likums nosaka tiesiskas attiecības saturu starp testamentā izp. un tiesu (K r o n s. Tiesl. Min. Vēstn. 1938. g. lp. 115., piez. 39.), tamdēļ arī tie test. izp., kas iecelti testamentos par mantojumu, kas atklājies pirms civillikuma spēkā stāšanās, vai iekams pagājis viens gads no šī termiņa, turpmāk likumā norādītos gadījumos atceļami no bāriņtiesas (un nevis no attiecīgās tiesas, kas apstiprināja testa-

mentu) un likumā norādītos gadījumos padoti bāriņtiesas uzraudzībai (citādi pēc Vācijas BGB ievada likuma 213. p.). Internacionālās tiesībās konstatējams, ka pēc UCL 16. p. jāpiemēro *lex rei sitae*. Tā tad, pēc mantojuma atrašanās vietas nosakāmi test. izp. tiesības un pienākumi. Test. izp. tiesībspēja uzņemties viņam uzticētos pienākumus saskaņā ar UCL 8. p. nosakāma pēc fiziskās personas dzīves vietas vai juridiskās personas valdes atrašanās vietas. Turpretim pēc Vācijas BGB test. izp. tiesībspēja uzņemties viņam uzticētos pienākumus nosakāma pēc valsts likumiem, kuŗas pilsonis viņš ir, bet tiesības un pienākumi attiecībā uz mantojumu pēc valsts likumiem, kuŗas pilsonis bija testators.

III. Tiesību salīdzinoša apskate.

1) Francijas tiesības (Code civil art. 1025—1034) regulē test. izp. institutu pēc kanonisku tiesību parauga uz mandata līguma konstrukcijas pamata (Baudry-Lacantinerie et Colin. *Traité du droit civil* (1905) II sēj. lp. 305. sek.). Testators var iecelt vienu vai vairākus test. izp., kas izdarāms testamentā. Test. izp. jābūt rīcības spējai. Pēc likuma test. izp. pienākumi ļoti ierobežoti: viņam jāgādā par mantojuma apsardzību, par kustamo mantu pārdošanu legatu izpildīšanai, ja trūkst skaidras naudas, un par testamenta izpildīšanu. Testamenta apstrīdēšanas gadījumā viņam jāpiedalās procesā testamenta aizstāvēšanai. Pēc likuma test. izp. nav tiesības uz mantojuma pārvaldi un valdījumu, testators var gan viņam piešķirt tādu tiesību, bet tikai attiecībā uz kustamām mantām, tomēr ne ilgāk kā uz vienu gadu, pēc kuŗa noteicējuma test. izp. jādod norēķins mantiniekiem. Mantojums izdodams mantiniekiem arī agrāk, ja tie nodrošina testamentaro noteikumu izpildīšanu. Uz Francijas tiesību parauga pamata test. izp. instituts izveidots Itālijā, Spānijā, Portugālē, Holandē, Beļģijā, Bulgārijā, Argentīnā, Brazīlijā un Čīlē (Siebert Schlegelberger'a *Rechtsvergleichendes Handwörterbuch* VI sēj. 562. lp.).

2) Anglijas un Amerikas tiesības nepazīst īsto universalsukcesiju. Mantojums pāriet testatora ieceltā „executor'a“ rīcībā ar lietu tiesībām (ownership in Equity), bet ja testators nebūtu iecēlis executor'u (kas būtu rets izņēmuma gadījums), kā arī ja mantojuma devējs nebūtu atstājis testamentu, tiesai jāieceļ „administrator“ mantojuma pārvaldei.

Executor'a iecelšana nav saistīta ar formalitātēm, pietiek, piem., ielikt testamentu aploksnē, kas adresēta kādai personai, apzīmējot to par executor'u (The English and Empire Digest XXIII sēj. Nr. 92). Nav arī nepieciešams, lai kādu personu expressis verbis ieceltu par test. izp. Pietiek, lai griba iecelt to par test. izp. būtu secināma no visa testamentā satura (appointment by implication-executor according to tenor of will). Executor'a iecelšana var būt testamentā vienīgais saturs.

Uz Administration of Estates Act (1925) noteikumu pamata, viss mantojums, ieskaitot nekustamo mantu, pāriet uz t. s. „personal representative“ (executor vai administrator). Viņam jānokārto visas ar mantojumu saistītas lietas un jānodod testamentāriem mantiniekiem vai tuvākiem asins radiem skaidrs atlikums, ja tāds paliek. Ja testators nav ierobežojis executor'a funkcijas, Anglijas tiesības piešķir executor'am tiesību pilnīgi atvietot testatoru visās, izņemot tīri personīgās lietās. Executor'am jāgādā par mantojuma apsardzību, testatora apbedīšanu un tā darījumu nokārtošanu, pie kam viņam arī tiesība turpināt veikalus, atsavināt testatora kustamo un nekustamo mantu un vest visādas prāvas. Executor's nav saistīts uzņemties uzticētos pienākumus, un ja viņš tos uzņemies, viņam nav vajadzīgs tiesas apstiprinājums, bet gan nekavējoties jāiesniedz testaments attiecīgai tiesai (Probate Court) testamentā apstiprināšanai (Grant of Probate). Līdz testamentā apstiprināšanai executor'am nav procesualas spējas (citādi Skotijā, kur „executor nominate“ tiesīgs rīkoties ar mantojumu tikai pēc tam, kad viņš apstiprināts no tiesas — confirmation, — bet tomēr tiesīgs vest prāvas attiecībā uz testamentā derīgumu

arī pirms apstiprināšanas; Skotijas tiesības, kas vairāk iespaidotas no kanoniskām tiesībām, šīnī jautājumā pilnīgi atšķiras no Anglijas tiesībām). Executor'a instituta milzīgā nozīme Anglijas tiesībās izriet, piemēram, no tā, ka Anglijas tiesu spriedumu krājumā (The English and Empire Digest. 1925. g.) no 46 sējumiem divi veltīti executor'a un administrator'a institūtiem.²

3) Visplašākus noteikumus par test. izp. satur Vācija s BGB 2197.—2228. §§. Test. izp. iecelams no testatora testamentā, vai uz viņa lūguma pamata no trešās personas vai tiesas. Likums nosaka test. izp. pienākumu plašu apjomu, norādot, ka test. izp. jāgādā par testamentā izpildīšanu, mantojuma izdalīšanu starp vairākiem mantiniekiem un par mantojuma pārvaldi. Sakarā ar to testatoram nav jānosaka pozitīvi test. izp. funkcijas, ja viņš vēlētos ierobežot tā tiesības. Piešķirot test. izp. tiesību pārvaldīt mantojumu, likums piešķir viņam arī tiesību uz valdījumu, kā arī tiesību rīkoties ar mantojumu un uzņemties saistības, un attiecīgo aktīvo un pasīvo procesualo leģitimāciju. Test. izp. pienākumus un tiesības, kas noteiktas likumā, testators var ierobežot (piem., piešķirt test. izp. tikai mantojuma pārvaldi, bet uz laiku ne ilgāku par 30 gadiem), vai arī tos paplašināt (tomēr maksimalais funkciju aploks paredzēts BGB 2203.—2210. §§). Likums nosaka, ka test. izp. atbild mantiniekiem uz analogijas pamata ar uzdevuma līgumu (2218. §), tomēr pēc tiesu prakses un zinātnes test. izp. pēc BGB nav nedz testatora, nedz mantinieku pārstāvis, bet gan privattiesiska amata nesējs.

4) Šveices ZGB test. izp. nosaukts par „gribas izpildītāju“ (Willensvollstrecker). ZGB 517. un 518. pantos paredzēts, ka testators var testamentā uzticēt vienai vai vairākām personām testamentā izpildīšanu, par ko tiesa, kurai testaments iesniegts, ziņo ieceltai personai; tās klusēšana 14

---

²) Sal. Šekspīra „King Richard“ (Act. III sc. 2) „Let's choose executors and talk of wills“, pirmā vietā ir executor'a iecelšana.

dienu laikā pēc paziņojuma uzskatāma par pieņemšanu. Uz likuma pamata prezumējams, ka test. izp. tiesība pārvaldīt mantojumu, maksāt testatora parādus, izsniegt legatus un gādāt par mantojuma sadalīšanu uz likuma vai uz testatora norādījumu pamata. Testators var noteikt test. izp. funkciju apjomu, bet ja viņš par to nekā nav noteicis, tad atzīstams, ka test. izp. ir mantojuma pārvaldnieka (Erbchaftsverwalter) tiesības. Mantojuma pārvaldnieks minēts Šveices ZGB divās vietās. Protī, ZGB 554. p. paredzēts mantojuma pārvaldnieks, kas ieceļams tādos gadījumos, kas paredzēti UCL 659. p., un kuŗa stāvoklis atbilst mantojuma aizgādņim Latvijas tiesībās. Turpretī ZGB 595. pantā paredzētā mantojuma pārvaldnieka stāvoklis mantojuma likvidācijai pārgrupinājuma gadījumā ar parādiem analōgs maksātnespējīgā parādnieka aizgādņim Latvijas tiesībās. Šveices ZGB 518. pantā nav norādījuma, kādam no abiem minētiem mantojuma pārvaldnieka veidiem pielīdzināts test. izp. (atzīmējams, ka Šveices ZGB vispār nav oficiālu norādījumu vienā pantā uz otru) par ko izcēlies strīds teorijā un tiesu praksē. Liekas, ka jāpiekrīt viedoklim, ka test. izp. stāvoklis nosakāms pēc analogijas ar mantojuma pārvaldnieku — aizgādņi, kas paredzēts ZGB 554. p. (s. i. c.: Schreiber, Die Rechtsstellung des Willensvollstreckers, 1927., lpp. 80, Rossel et Mentha, Manuel du droit civil suisse 3. izd. 2. sēj. lp. 101, pret Escher loc. cit. 386. lp.). Test. izp. neatrodas tiesu vai aizgādības iestāžu uzraudzībā, bet tā iestāde, kuŗai piekrīt uzraudzība par mantojuma aizgādņiem (tā nosaka katrs Šveices kantons), var uz ieinteresēto personu dibinātu sūdzību pamata atcelt test. izp. no amata. Test. izp. vienmēr tiesība uz atbilstošu atlīdzību.

IV. Testamenta izpildītāja instituta raksturs.

Tiesību institutu juridiska konstrukcija nepieciešama, jō likumdevējs, dodot principiālo gadījumu atrisinājumus, nevar paredzēt visus iespējamus gadījumus. Iztulkošana pēc likuma sistēmas, pamata un mērķa, un beidzot arī

pēc analogijas, vajadzīga, lai aizpildītu nenovēršamos likumu robus.

Sakarā ar testamenta izpildītāja instituta aprakstu dažādās likumdošanās, mums jau nācās atzīmēt dažādas teorijas. Šī raksta noslēgumā jāmēģina noteikt, kāda juridiskā konstrukcija atbilst instituta izveidošanai Prezidenta Ulmaņa Civillikumā. Daudzās teorijas, ar kuŗu palīdzību mēģina izskaidrot apskatāmā instituta būtību, mēdz sadalīt sekojošās grupās:

1. Uzdevuma (mandata) līguma teorija pastāvēja pandektu tiesībās un vēl tagad atzīstama par valdošu Francijas tiesību zinātnē, kas norāda, ka testamenta izpildītājs esot mandatars, kuŗu iecēlis testators ar noteikumu, ka mantiniekiem nav tiesības mandatu uzteikt. No tā secināms, ka test. izp. institutam analogi piemērojami uzdevuma līguma noteikumi, ņemot vērā tomēr īpatnības: ka attiecības nodibinājas pēc mandanta-testatora nāves, kamēr parastais uzdevuma līgums ar to izbeigtos, un tā trūkst vienošanas momenta. Pretēji parastam mandatam šī īpatnējā mandata nodibināšanas formas un saturs esot norādīti likumā. Uzdevuma līguma teorija gan izskaidro test. izp. attiecības ar testatoru. Turpretim tā nespēj izskaidrot to, ka testatora tiesību pēcnācējiem (mantiniekiem) nav tiesības uzteikt „līguma attiecības“ ar testamenta izpildītāju un ka pēdējam ir patstāvīgs stāvoklis un tiesības pret minētiem testatora tiesību pēcnācējiem un trešām personām.

2. Lai noskaidrotu test. izp. attiecības pret trešām personām, radītas dažādas pārstāvības teorijas, nosakot, ka testamenta izpildītājs ir gan testatora, gan mantinieku, gan mantojuma masas pilnvarnieks.

a) Teorija, pēc kuŗas test. izp. ir testatora pilnvarnieks, stāv vistuvāk jau pievestai uzdevuma līguma teorijai. Pret šo teoriju (kuŗu aizstāv, piemēram, Dernburgs un Golmstens) jānorāda, ka pilnvarojums izbeidzas ar pilnvarotā nāvi, bet pilnvarojums nāves gadījumam (mandatum post mortem) būtu atsaucams no testatora mantiniekiem, kamēr test. izp. patstāvība pret mantiniekiem ir šī instituta iz-

šķīroša pazīme, kuŗu šī teorija nespēj izskaidrot. UCL 621. p. arī paredz iespēju test. izp. atkāpties no testamenta noteikumiem, kas nav savienojams ar pilnvarojuma teoriju.

b) Teoriju, pēc kuŗas test. izp. uzlūkojams par mantinieku pilnvarnieku, atzina par vadošu XIX gadu simtenī. Arī tagad šo viedokli vēl aizstāv, piemēram attiecībā uz BGB *Staudingers* (BGB komentars 2197. § piez. I. F. 3) un attiecībā uz Šveices ZGB, piem., *Šreibers* (loc. cit.). Šīs teorijas vājā puse, ka test. izp. tieši izslēdz mantinieka rīcības tiesību par tiem objektiem, attiecībā uz kuŗiem rīcības tiesības piešķirtas test. izp., un ka pastāv interešu kolizija starp mantiniekiem un test. izp., kuŗa uzdevums ir panākt to testatora rīkojumu izpildīšanu, kas nozīmē mantinieku tiesību ierobežojumu. Interešu kolizija starp test. izp. un mantiniekiem var pat novest līdz prāvām viņu starpā. Uzsverams vēl, ka pilnvarojums kā vienpusīgs akts (pretēji mandatam) neprasa sevišķu paskaidrojumu, ka pilnvarotais pilnvarojumu uzņemas, kamēr test. izp. gribas izteikums attiecībā uz pienākumu uzņemšanu, nepieciešams pēc visām likumdošanām. Pilnvarotais vienmēr var atteikties no pilnvarojuma un pilnvaras devējs to atsaukt, kamēr test. izp., ja viņš ir uzņēmies attiecīgus pienākumus, tiesība atteikties tikai likumā paredzētos gadījumos (UCL 618. p.), bet testatora mantinieki var ierosināt test. izp. atcelšanu tikai caur bāriņtiesu (UCL 630. p.). Beidzot UCL 616. p. piezīme tieši norāda, ka persona, kuŗai mantinieki uzdevuši testamentu izpildīt, uzskatāma nevis par testamentu izp., bet gan par mantinieku pilnvarnieku.

c) Viedokli, ka test. izp. ir mantojuma masas pārstāvis Vakareiropas teorijā atmet, jo pēc Vakareiropas civillikumiem mantojumam nav tiesiskas subjektivitātes un mantinieks ar mantojuma atstājēja nāvi tieši stājas pēdējā tiesiskā stāvoklī („*der Tote erbt den Lebendigen*“, „*le mort saisi le vif*“, BGB 1942. §, ZGB 560. un 566. p.). Aicinājums mantot un mantojuma iegūšana notiek vienā brīdī. Turpretim kā līdzšinējos, tā arī spēkā esošā Latvijas Civillikumā, tāpat kā romiešu tiesībās, mantojuma iegūšana notiek nevis ar

aicinājumu ipso jure, bet gan ar mantnieku pieņemšanu. Starplaikā mantojums uzskatāms par patstāvīgu juridisku personu, kas var iegūt tiesības un uzņemties saistības (1864. g. civillikumu 1692. p., UCL 383. p.). Tamdēļ pēc UCL test. izp. tāpat kā aizgādnieis uzskatāms par mantojumā pārstāvi. Saskaņā ar Latgales Civillikumu to pašu viedokli aizstāv Šeršenevičs (Kriev. civiltiesību mācības grāmata II sēj. 501. lp. un Kriev. Senata Civ. Kas. Dep. 1914. g. spr. Nr. 23). Šis viedoklis izskaidro gan test. izp. tiesisko stāvokli, pārvaldot mantojumu, bet tomēr neizsmel jautājumu, jo test. izp. funkcijas var pārstāvēt arī tad, kad mantnieks mantojumu jau pieņēmis un mantojuma masa izbeigusi savu eksistenci, kā arī tad, kad mantojuma masai ir jau savs pārstāvis aizgādņa personā. Atzīmējams, ka testamenta izpildītāja funkcijas neizsmējas ar mantojuma pārvaldīšanu un kā pēc UCL (pretēji BGB un ZGB) pārvaldīšanas tiesības testamenta izpildītājs iegūst tikai izņēmuma gadījumos, kas noteikti UCL 622. p., vai ja testators tās viņam piešķīris.

3. Jāpiegriežas tamdēļ teorijām, kas uzlūko testamenta izpildītāju par kāda amata nesēju.

a) Šo teoriju pirmatnējs izveidojums atrodams viedoklī, kas pielīdzina testamenta izpildītāju aizbildnim (piem., Windscheid loc. cit. § 567, piez. 7). Erdmann's (loc. cit. III sēj. 330. un 333. lpp.) norāda uz analogiju starp abiem institūtiem, uzsverot tomēr, ka aizbildnis vienmēr atrodas bāriņtiesas uzraudzībā, kamēr test. izp. rīkojas patstāvīgi.

b) Valdošā teorija Vācijā un Šveicē uzskata testamenta izpildītāju par privattiesiska amata nesēju, uz kuŗa pamata viņš rīkojas savā vārdā, pārstāvot svešas intereses uz testatora rīkojuma pamata, pēdējā gribas izpildīšanai un tā noteikto tiesību un pienākumu robežās ar sekām, kas jācieš mantniekiem, kā mantojuma subjektam un testatora tiesību ņēmējam. (Reichsgerichtsräte-Kommentar pie BGB (1928) V sēj. 263. lp.). Šis viedoklis atrod pamatojumu dažos Vācijas likumu noteikumos (BGB

§ 2202, ZPO § 114. III), kuŗos testamenta izpildītāja pienākumi tieši apzīmēti par amatu. Pretēji prof. Sinaiskā viedoklim („Основы гражданского права“ II sēj. 436. lp. i. f.) 1864. g. civillikumi neapzīmē test. izp. pienākumus par „amatu“ (2455. pantā tulkojums krievu valodā (должность) neatbilst pirmatnējam tekstam „Geschäft“). UCL izvairās no vārda „amats“ sakarā ar test. izp. un lieto apzīmējumu „pienākums“. Ar testamenta izpildītāja tiesiskā stāvokļa apzīmējumu par amatu, tomēr vēl nav dots pamatojums eventualo likumdošanas robu aizpildīšanai, it sevišķi jautājumā par to, kādas tiesības testamentā izpildītājam attiecībā uz mantojumu, vai tās ir lietu tiesības un vai viņš tās izpilda savā vārdā?

c) Lai papildinātu amata teoriju, daži zinātnieki runā par pārstāvību uz likuma pamata un norāda, ka likums piešķir test. izp. zināmas patstāvības pārstāvības tiesības, uz iecelšanas pamata no testatora un uz pieņemšanas pamata no test. izp. puses. Pret šo viedokli Vakareiropas zinātnieki dibināti aizrāda, ka pārstāvim jāpārstāv kāda persona, bet ka uz augšā (sk. 2. a un b) pievesto apsvērumu pamata testamentā izpildītāju nevar atzīt nedz par testatoru, nedz par mantinieku pilnvarnieku. Tā kā Vakareiropas likumos mantojums nav tiesības subjekts, kuŗu var pārstāvēt, šī iemesla dēļ neesot pareizi atzīt test. izp. par likumīgo pārstāvi (W. Siebert loc. cit. 568. lpp.). Minētie iebildumi augšā pievesto apsvērumu dēļ nēzīmējas uz apskatāmā instituta izveidojumu Prezidenta Ulmaņa Latvijas Civillikumā. Tomēr atzīstot test. izp. par mantojuma masas pārstāvi uz likuma pamata, paliek nenoskaidrota instituta būtība, jo, kā jau aprādīts, ar mantojuma masas pārstāvību test. izp. funkcijas neizsmējas, un tā test. izp. institutam nav raksturīga pēc UCL noteikumiem.

d) Vācijas jaunākās teorijās dibināti aizrāda uz to, ka līdz šim apskatītās konstrukcijas nepietiekoši apgaismo plašās lietu tiesības, kas pieder test. izp. pēc Vācijas BGB. Šo tiesību izskaidrošanai Vācu juristi dibinājas uz uzticības attiecību (Treuhand) jēdziena, norādot, ka test. izp. instituta vēsturiskā izcelšanās izskaidrojama ar ģermaņu tiesību institutu —

mantojuma nodošanu uzticības personai (sk. augšā I), un ka uzticības personas patstāvīgās lietu tiesības esot tās personīgā stāvokļa sekas (Gierke. Deutsches Privatrecht II sēj. 600. lp.), pie tam uzticības personai piederot nevis ierobežotas lietu tiesības (jus in re aliena), bet gan patstāvīgas lietu tiesības, kas izslēdz īpašnieka (t. i. mantinieka) tiesības. Šī teorija nevar tomēr izskaidrot visas testamenta izpildītāja funkcijas, neņemot palīgā pārstāvības institutu (Siebert. loc. cit. 570. lp.). Tamdēļ ar „Treuhand“ jēdzienu vēl nav iespējams izskaidrot visas apskatāmā instituta īpatnības, un jāpiekrīt Ešeram (loc. cit. 379. lp.), ka jēdziens „Treuhand“ vēl nav atradis principālu vispār atzīstamu izveidojumu, bet gan tikai dažus atsevišķus piemērojumus, kamdēļ test. izp. instituta konstrukcija, dibinoties tikai uz minētā jēdziena, nebūtu iespējama.

4. Viedoklis, pēc kuŗa test. izp. instituts uzskatāms par institutu sui generis, ar kuŗa palīdzību mirušais it kā turpina dzīvot, lai likvidētu ar viņa izraudzītās personas palīdzību savas mantiskās attiecības un vispār realizētu savu gribu kā pēdējo cilvēka aktu (Sinaiskis loc. cit. 437. lp., Juristā lp. 58) dod gan instituta pareizū aprakstu, bet izslēdz attiecīgu noteikumu iztulkošanu UCL 4. p. robežās. Ar instituta apzīmējumu par institutu sui generis jāatsakās no iespējas iztulkojuma cēlā pēc likuma sistēmas, pamata, mērķa un analogijas aizpildīt likuma robus, piemērojot analogus likuma noteikumus.

5. No augšā pievestiem dažādu teoriju atstāstījumiem izriet, ka testamenta izpildītāja instituta konstrukcija iespējama tikai konkrētās likumdošanas robežās. Nav iespējams in abstracto sludināt, ka test. izp. instituta būtība meklējama viena pamata jēdzienā (uzdevumā, pilnvarojums, Treuhand), vai atvasināt to no kāda noteikta seno tiesību institūta, jo šī instituta izveidojums modernās tiesībās izskaidjams ar vairāku institutu saplūšanu. Ģermaņu tiesību „Treuhand“ un romiešu tiesību „fideicommissum“, kā arī „mandatum“, dabūja īpatnēju izveidojumu kanoniskās tiesībās, kas

radīja tagadējo „testamenta izpildītāja“ jēdzienu, bet modernās tiesībās tas saistīts ar privattiesiska amata, likumiskas pārstāvniecības un aizgādības jēdzieniem.

Test. izp. instituta iztulkošanai Latvijas likumdošanas robežās, jāvadās no vispārēja principa, ka pats galvenais un šai institūtā visraksturīgākais ir testatora griba kā pēdējā griba (Sinaiskis Juristā lp. 58), bet reizē jāņem vērā konstatējums, ka pēc UCL mantojums ir juridiska persona, kas var iegūt tiesības un uzņemties saistības (UCL 383. p.). Šis XIX gadu simteņa kodifikaciju atmestais jēdziens dod iespēju izskaidrot UCL robežās test. izp. institutu, kas Vakareiropas tiesībās paliek neskaidrs (patstāvīgā juridiskā personība atzīta mantojumam arī jaunākā Zviedrijas mantojuma tiesību projektā, Siebert, loc. cit. 566. lp.). Atzīmējams, ka, nosakot test. izp. instituta juridisko saturu, ņemama vērā visa Latvijas attiecīgā likumdošana, ne tikai Civillikums, bet arī Civilprocesa likums.

Testamenta izpildītāja tiesiskais stāvoklis (Sinaiskis, kādu terminu lieto arī UCL 620. p.), nosakāms, izejot no tā, ka viņš ir testatora uzticības persona. UCL piešķir testatoram iespēju iecelt īpašu personu savas pēdējās gribas izpildīšanai, nosakot to arī par pārstāvi atstātam mantojumam un noteikt pārstāvja funkcijas, bet, trūkstot testatora norādījumiem, pats likums nosaka test. izp. pienākumu apjomu. Kaut arī UCL dažās vietās runā par testamentu izpildītāja „uzdevumu“ (620. un 627. p.), tomēr nav pamata pieņemt analogiju ar uzdevuma līguma attiecībām. Sevišķi atzīmējams, ka UCL daudz vairāk par citām likumdošanām nostāda test. izp. atkarībā no bāriņtiesas, un ka UCL paredzētie test. izp. instituta surogati (mantinieks, kas izpilda testamentu un īpašs aizgādnieks testamentu izpildīšanai) tam pilnīgi līdzvērtīgi un darbojas uz to pašu noteikumu pamata (UCL 616.—631. p.), pie kam publiski tiesiskais moments īpaši uzsvērts (UCL 619., 621., 630., 631. p.). Jāapsver arī, ka UCL 620. p., sakarā ar UCL 622. p., noteiktais normalais test. izp. funkciju aploks, līdzīgs aplokam, kas noteikts aizgādņim

saskaņā ar UCL 662. p., ņemot tomēr vērā test. izp. īpašu iecelšanas nolūku.

Test. izp. rikojas testatora noteiktā vai likumā norādītā funkciju aplokā tādos gadījumos, kad nav mantojumu masas aizgādņa vai tas izbeidzis savu darbību: a) tad, kad pastāv steidzīga vajadzība pārstāvēt mantojumu (UCL 622. p.) un aizgādņa v ē l nav, b) kā arī tad, kad nepastāv šaubu par testamentā izteikto rīkojumu derīgumu, proti, kad testaments nav apstrīdēts, visi mantinieki zināmi un aizgādņība nav iecelama (UCL 658. p.), c) vai arī tad, kad testaments jau stāties likumīgā spēkā (UCL 616. p.) un aizgādņis atbrīvots.

Test. izp. tā tad varētu raksturot kā testatora vietnieku, it kā norādīto mantojuma aizgādņi tiem gadījumiem, kad pēc likuma nav nepieciešams iecelt mantojuma aizgādņi, kas stāvētu tieši bāriņtiesas pārziņā, vai kad tāds aizgādņis savas funkcijas jau izbeidzis. Test. izp. rikojas tik ilgi, kamēr viņš nenobeidz viņam uzticētos pienākumus, neatkarīgi no testamenta apstiprināšanas (starpība ar UCL 666. p.). No analogijas ar aizgādņi, secināms, ka test. izp. uz likuma pamata ir arī dažreiz mantojuma masas kā juridiskas personas pārstāvis, ka zināmos gadījumos viņš atkarīgs no bāriņtiesas un ka viņam jādod norēķins mantiniekiem, kaut arī viņš nav to mandatars; no tā arī secināms, ka test. izp. rīcība saista mantiniekus, jo tiesības un pienākumi, kas zīmējas uz mantojumu, pāriet arī uz mantiniekiem. Ar to izskaidrojamas arī interešu kolizijas starp testamenta izpildītāju un mantiniekiem un test. izp. tiesību uz patstāvīgu rīcību ar lietu tiesiskām sekām bez patstāvīgām lietu tiesībām. Pie šīs analogijas tomēr vienmēr jāiegaumē, ka test. izp. ir testatora uzticības persona, iecelta pēdējās gribas izpildīšanai.

V. Secinājumi.

No augšā minētā pārskata un testamenta izpildītāja instituta konstrukcijas mēģinājuma, kā testatora ieceltās uz-

ticības personas ar aizgādnim līdzīgu tiesisko stāvokli, tam gadījumam, kad mantojuma aizgādnis vēl nebūtu iecelts, nemaz nebūtu iecelams, vai būtu izbeidzis savas funkcijas, secināms šekojošais. Mantojuma aizgādnis iecelams no tiesas tikai likumā tieši norādītos gadījumos (UCL 659. p.), kad mantinieki nav zināmi, vai nav sasniedzami un nav pārstāvēti, vai negrib vai nevar mantojumu pieņemt, vai kad mantojums pārāk apgrūtināts parādiem. Tādos gadījumos tiesai pašai no sevis jāgādā par mantojuma apsardzību un mantojuma aizgādības nodibināšanu, kaut arī testators būtu lūdzis „tiesas un administratīvās iestādes neaparakstīt un neapzīmogot viņa atstāto mantojumu un nodot to tieši mantinieku rīcībā“. Attiecīgs testatora lūgums, ar košu bieži noslēdzas vietējie testamenti, pilnīgi nenozīmīgs un lieks (kā uzsvērts jau Lutzau'va rakstu krājumā „Fünf Fragen aus dem Provinzialrecht“ (1899. g.). Pastāvot UCL 659. p. norādītiem apstākļiem, tiesai pašai jāspēr minētie soļi. Turpretim tādi soļi, starp citu, arī aizgādības nodibināšanā no tiesas, nav vajadzīgi, ja mantinieki zināmi, pilngadīgi (vai nepilngadīgi un pārstāvēti) un sasniedzami (vai kad viņiem ir pilnvarnieki), un mantojums nav pārāpgrūtināts parādiem. Tādos parastos gadījumos tiesa nodibina aizgādību tikai uz mantinieku lūguma pamata.

Mantojuma lietu praksē Latvijā samērā reti paredz test. izp. iecelšanu, bet ja tādu arī iecel, tad parasti testamentā tam nepiešķir mantojuma pārvaldības funkcijas, kādas pēc UCL 622. p. test. izp. ir tikai tad, ja testators tās tieši paredzējis. Ar to izskaidrojams, ka bieži mantinieki spiesti paši lūgt nodibināt aizgādību arī tādos gadījumos, kad tā pēc likuma būtu lieka, ja būtu apsvērts, ka mantojumu varētu pārstāvēt test. izp. Ja ir testaments un mantinieki zināmi, klāt vai attiecīgi pārstāvēti, tad, izņemot UCL 659. p. tieši noteiktos gadījumos, aizgādņa iecelšana bieži pilnīgi lieka, ja testamentā paredzēts test. izp. Sevišķi tas sakāms par tiem gadījumiem, kas apgrūtina lielā skaitā bāriņtiesu darbvedību, kad aizgādņa darbība pastāv viena ziņojuma iesniegšanā bāriņtiesai par man-

tojuma sastāvu un otra, pēc dažiem mēnešiem, par mantojuma lietas nobeigšanu. Ja testators atstājis testamentu, aizgādība būtu nodibināma tikai UCL 659. p. paredzētos vai strīdus gadījumos, bet pārējos gadījumos mantojuma lietu kārtošana un testamenta izpildīšana būtu uzticama test. izp. Galvas pilsētas Rīgas bāriņtiesa, pareizi uzsverot test. izp. instituta būtību, parasti iecel test. izp. par aizgādņiem, ja mantinieki lūdz nodibināt aizgādību, un, proti, arī tad, kad pastāv strīds starp testamentariem un likumiskiem mantiniekiem, jo nepareiza rīcība no test. izp. par jaunu likumiskiem mantiniekiem var būt par iemeslu viņa atcelšanai UCL 630. p. kārtībā. Test. izp. iecelšana par aizgādni atkrīst, ja testators piešķirtu test. izp. attiecīgas pārvaldes funkcijas un ja mantinieki apzinātos test. izp. funkcijas un nelūgtu nodibināt aizgādību tad, kad jau iecelts test. izp. Atzīmējams, ka dažreiz likumiskie mantinieki mēģina nodibināt aizgādību, noklusējot testamenta esamību, lai ar aizgādņa palīdzību apietu testamenta izpildīšanu.

Izejot no sacītā, liekas, ka būtu ieteicams nobeigt testamentus nevis ar testatora juridiski nenozīmīgo lūgumu viņa mantu neaprakstīt un neapzīmogot, bet gan ar testamenta izpildītāja iecelšanu. Juristiem, kas dod norādījumus testamentus sastādot, būtu jāsniedz testatoriem paskaidrojumi par test. izp. instituta būtību un jāliek priekšā, atkarībā no katra lietas sevišķiem apstākļiem, sniegt attiecīgo instrukciju test. izp., piešķirot test. izp. tiesību pārvaldīt mantojumu un ar to rīkoties, cik tas vajadzīgs viņam uzlikto pienākumu izpildīšanai, īpaši atsavināt mantojumā ietilpstošās mantas, iecelt substitutus u. t. t., līdz ar to testamentā būtu arī nosakāma test. izp. atlīdzība.

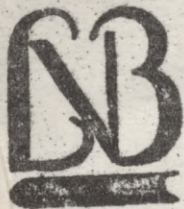
Savelkot kopā, secināms, ka testamenta izpildītāja instituta konstrukcija iespējama tikai pozitīvo tiesību robežās, un ka Latvijas civiltiesībās tā meklējama analogijā ar mantojuma aizgādību. Testamenta izpildītāju instituts raksturojams ar to, ka testators uztic savas pēdējās gribas izpildīšanu personai, kas rīkojas viņa noteiktā funkciju aplokā, arī kā mantojuma masas pārstāvis tad, kad

bāriņtiesa vēl nebūtu iecēlusi mantojuma masas aizgādni, tāds nebūtu ieceļams vai būtu izbeidzis savu darbību. Testamenta izpildītāja institūts pielietojams plašāk nekā līdzšinējā praksē, un attiecīgu noteikumu ieviešana apsverama, katru testamentu sastādot.

i
l
r
r
t
i
r
c
ma
pie
šā
b

in
ur
l c
pi
pē
fu

16

Izdevums pārbaudīts

(norādīt datumu, vietu, iespējamos defektus)

LATVIJAS NACIŅĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309057854

<i>Anotājums</i>	<i>Lasītava</i>
<i>pārbaudīts sākas numerācija ar 126 20.03.98 (būvēti)</i>	<i>Pārē. 20. III 98 S. Celis</i>
	<i>115.1000.</i>

A. GULBJA GRĀMATU SPIESTUVE
RĪGĀ, AUSEKĻA IELĀ № 9.

---

8. FEB. 1940